

Az Akadémiai Könyvtár Keleti Gyűjteménye

Róna-Tas András

Több mint kétszáz évvel ezelőtt egy nagykorúsi születésű magyar tudós, *Uri János* meghívást kapott Oxfordba, hogy Anglia akkor egyik legjelentősebb keleti gyűjteményét, Thomas Bodley könyvtárát katalogizálja. A mű 1787-ben jelent meg „Bibliothecae Bodleianae Codicum Manuscriptorum Orientalium videlicet Hebraicorum Chaldaicorum, Syriacorum, Aethiopicorumque Catalogus Jussu Curatorum Preli Academici a Joanne Uri confectus” címmel. Minden valószínűség szerint ez az első olyan tudományos jellegű munka, amely magyar szerző tollából keleti tárgyú könyvtári művekről megjelent. Az angol világbirodalom kormányzói jól tudták, hogy a gyarmatbirodalom kiépítéséhez és fenntartásához szükségük van a keleti tudományokra, s e tudományok művelésének feltétele a keleti és keleti tárgyú művek könyvtára.

Teljesen másképpen alakult a magyar tudományos élet *kelet iránti érdeklődése*. A magyarság keleti eredete már középkori krónikáiróinkat is foglalkoztatta. *Riccardus* Julianus fráter első útjáról készített jelentésében, többek között, ezt írta: „A keresztény Magyarok Történetében azt találták, hogy van egy másik, Nagyobb Magyarország ahonnan a hét vezér népével együtt kiköltözött, hogy lakóhelyet keressen magának”¹.

A XIII. században tehát már világos volt, hogy az írott források segítségével nyújthatnak a magyarság eredetére vonatkozó kutatásoknak. Ez az érdeklődés azóta sem halványult el, s a magyarországi kelet-kutatás egyik fő ösztönzője mai napig a *magyarság eredetének kutatása* maradt. A magyarság történetére vonatkozó közvetlen és főleg közvetett keleti források gyűjtése, a vonatkozó európai irodalom tanulmányozása jelentette és jelenti ma is azt az egyik legjelentősebb társadalmi igényt, amely a keleti és keleti vonatkozású irodalom gyűjtését szükségessé tette.

Az utóbbi évtizedekben rohamosan megnőtt a keleti népek világtörténeti jelentősége. A velük való tudományos foglalkozás mind Magyarország mai nemzetközi kapcsolatait, mind az egyetemes társadalom- és művelődéstörténeti kutatások, mind számos tudományág (nyelvészet, néprajz, régészet stb.) nemzetközi szintű művelése szempontjából alapvető szükséglet. Mindez napirendre tűzte egy orientalisztikai alapkönyvtár felállítását.

Keleti és keleti tárgyú művek gyűjtésének hosszú — és eddig megiratlan — története van Magyarországon. Nem véletlen azonban, hogy önálló keleti könyvtár felállítására csak a felszabadulás után kerülhetett sor. A magyar tudomány új szervezeti rendjében ennek nemcsak a szükségessége vált nyilvánvalóvá, hanem megteremtődtek a feltételei is. Az újjászervezett Magyar Tudományos Akadémia első alelnökének, a magyar orientalisztika újjászervező-

jének, *Ligeti Lajos* akadémikusnak kezdeményezésére 1949-ben került napirendre egy keleti könyvtár alapítása. A könyvtár létrehozása hatalmas szervező munkát, gondos mérlegelést és a szűkös anyagi lehetőségek jó koncentrációját igényelte. Egy teljesen önálló, új könyvtár létrehozásának nem voltak és nem is lehettek meg a feltételei. Adott volt ugyanakkor a keleti és keleti tárgyú művekben leggazdagabb magyar gyűjtemény, a Magyar Tudományos Akadémia központi könyvtára. Ennek állományában ugyan eddig is a kutatók rendelkezésére állt a legfontosabb irodalom és nem kizárólag keleti kézirat, fanyomatos és nyomtatott munka, de a hatalmas könyvtár állományában szétszórva nehezen volt célszerűen felhasználható és céltudatosan gyarapítható. Világos volt az is, hogy a kutatást elsősorban egy könnyen hozzáférhető kézikönyvtár segítheti elő. Szükség volt egy szakmailag is illetékes, koncentrált gyarapítás-politikára. Végül lehetőséget kellett teremteni arra, hogy a legjelentősebb magyarországi gyűjtemények keleti anyagát egy helyre gyűjtsék össze. Mindezen szempontok gondos mérlegelése után született az a döntés, hogy a magyar orientalisztika alapkönyvtárát az Akadémia központi könyvtárán belül, annak önálló egységként kell létrehozni.

1949 és 1951 között az Akadémia központi könyvtárának állományából mintegy 15 000 könyvet és 1000 kéziratot emeltek ki, katalogizáltak újra, megteremtve ezzel a keleti gyűjtemény magvát. Ebből az anyagból válogatták ki a keleti gyűjtemény kézikönyvtárát, amely az Akadémia nagylelkű anyagi gondoskodásából és az akkori igazgató, *Scher Tibor* lelkes irányításával külön helyiséget és ízléses művészi berendezést is kapott.² A könyvtár megteremtésének gyakorlati vezetését, a szervező munka jelentős részét a jeles magyar turkológus, a kolozsvári és ankarai egyetemek professzora, a magyar orientalisztika könyvészetének kitűnő ismerője és művelője *Rásonyi László* végezte. Sikertörténet az újonnan létrejött gyűjteménybe átvinni a Fővárosi Könyvtár, a Hopp Ferenc Múzeum, a szegedi Somogyi Könyvtár, a kiskunhalasi Szilády Áron kollégium, a volt Balkán Intézet és néhány más intézmény keleti anyagát is.

A most fennállásának 25. évét ünneplő Keleti Gyűjtemény állománya ma már meghaladja a 45 000 kötetet. Igen értékes a több mint 800 fajta folyóiratból álló részlege, amelyben megtalálhatók a legpatinásabb külföldi orientalisztikai folyóiratok és a szakma modern folyóiratai egyaránt.

A könyvtárban őrzik számos jeles keletkutatónk hagyatékát, illetve gyűjteményét, így *Kőrösi Csoma Sándor*, *Vámbéry Ármin*, *Kunos Ignác*, *Munkácsi Bernát*, *Reguly Antal*, *Szilágyi Dániel*, *Kaufmann Dávid*, *Kégl Sándor*, *Goldziher Ignác*, *Kmoskó Mihály*³ és mások kéziratait, az általuk gyűjtött műveket. Külön meg kell említenünk, hogy a világhírű magyar orientalista, *Stein Aurél* végrendeletében felbecsülhetetlen értékű könyvtárát a Magyar Tudományos Akadémiára hagyta, s néhány év óta ez az anyag is a Keleti Gyűjtemény állományát gyarapítja.

A keleti nyelvű kéziratok, fanyomatok közül igen gazdag a Keleti Gyűjtemény török, perzsa, mongol és tibeti gyűjteménye. Nemzetközileg is értékes példányokat tartalmaz a héber, arab és mandzsu gyűjtemény is. Ha kisebb számban is, de könyvészeti és kéziratritkaságok találhatók Ázsia és Észak-Afrika szinte minden részéről. A felszabadulás után a keleti, elsősorban a szocialista országokkal kialakult jó kapcsolataink révén ez az állomány jelentős mértékben gyarapodott.

Az az alapelv, hogy a Keleti Gyűjteményt az Akadémiai Könyvtáron belül, annak önálló egységként kell létrehozni, helyesnek bizonyult. Az Aka-

démiai Könyvtár törzsállományában ugyanis igen nagyszámú olyan munka van, amely fő profilja szerint ugyan nem keleti tárgyú, de igen értékes orientalisztikai anyagot tartalmaz. Így a külföldi akadémiák múlt századi kiadványai nélkülözhetetlenek az orientalisztikai kutatások számára. A XIX. század világhírű orientalistáinak számos alapvető munkája ezekben a kiadványokban jelent meg. Kimeríthetetlen forrásanyagot tartalmaznak a különféle orosz tudományos társaságok vagy például a finn tudományos társaságok kiadványai is. Számos alapvető kézikönyv is szükségszerűen az Akadémiai Könyvtár törzsállományába került, s a jelenlegi szervezeti felépítés következtében akadálytalanul használható a Keleti Gyűjteményben kutatók számára.

A Keleti Gyűjtemény kutatóinak ugyanakkor rendelkezésére áll az Akadémiai Könyvtár teljes kiegészítő apparátusa, elsősorban a xerox és mikrofilm. Az MTA mikrofilmtárának jelenleg több tízezer filmkockányi anyaga van, amelynek révén több mint 200 egyébként nem, vagy nagyon nehezen hozzáférhető külföldi kézirat, könyv tanulmányozása válik lehetővé.

Az elmúlt 25 év alatt tehát egy olyan nemzetközi színvonalú könyvtár született, amely az egész magyar tudományos élet büszkesége. Egyre gyakoribb világhírű külföldi tudósok, keleti közéleti személyiségek látogatása a Keleti Gyűjteményben, amely 25 éves fennállását tudományos ülésszakkal, kiadványokkal, kiállítással és a Kőrösi Csoma-gyűjtemény felállításával ünnepli meg. Ezek a jelentős eredmények természetesen köteleznek is, és kijelölik a gyűjtemény további fejlesztésének főbb feladatait. E feladatok tekintetében az MTA Orientalisztikai Bizottságának és a hazai keletkutatás egyéb jeles szakembereinek állásfoglalásai szolgálnak iránytűül.

Mindenekelőtt erősíteni kell a gyűjtemény kézikönyvtár jellegét. Ma már mindenütt a világon megszűnőfélben van az „olvasóterem” és a „raktár” merev elválasztása, s a modern könyvtárak valamilyen formában áttérnek a szabadpolcos rendszerre, arra, hogy a könyvtár bizonyos vagy teljes állománya az olvasók számára közvetlenül hozzáférhető legyen. Bár az Akadémiai Könyvtár jelenlegi igen rossz helyiség és raktárviszonyai lehetetlenné teszi a helyzetnek lényeges megváltoztatását, a jelenlegi lehetőségeket figyelembe véve is szükséges arról gondoskodni, hogy főleg azoknak a részterületeknek az alapanyaga, amelynek kutatói nap mint nap a gyűjteményben dolgoznak, kézikönyvtárszerűen hozzáférhető legyen. Külön kell gondoskodni arról, hogy legfrissebb beszerzések, mindenekelőtt a folyóiratok legújabb számai a kutatók által rögtön kézbevehetőek legyenek. Ezt csak kiegészíthetik, de nem pótolhatják a Keleti Gyűjtemény új szerzeményeit közlő gyarapodási jegyzékek.

Ma már a gyűjtemény nemcsak raktár, olvasóhely és katalógus együttese, hanem *kutató műhely* is. Magától értetődő, hogy a Japántól Marokkóig, Szibériától Ceylonig terjedő gyűjtési területtel rendelkező könyvtár csak akkor tud szakszerű és a korlátozott lehetőségeket maximálisan kihasználó, koncentrált gyarapításpolitikát folytatni, ha az ott dolgozók nemcsak a könyvtárosi szakma kiváló ismerői, hanem az egyes keleti szakterületek széles horizontú művelői is. Világos, hogy el kell kerülnünk a terméketlen maximalizmust, s tudomásul kell vennünk, hogy feltételeink következtében nem versenyezhetünk a világ legjelentősebb keleti könyvtáraival az orientalisztika minden területén. Meg kell tehát határozni azokat a kutatási területeket, amelyek a magyarországi orientalisztika sajátos profilja, a hazai társadalmi igények

figyelembevételével kiemelten és lehetőség szerint a teljesség igényével gyarapíthatók. Más területeken biztosítani kell az alapkutatásokhoz szükséges legfontosabb műveket és lesznek olyan területek, ahol csak a kézikönyvek, tájékoztató munkák beszerzése lesz lehetséges. Ez a differenciált és a folyton változó valósághoz érzékenyen kapcsolódó gyarapításpolitikát akkor lehet csak hatékony, ha a Keleti Gyűjtemény a magyar orientalisztika szerves részeként egyben *tudományos műhely* is lesz.

Kézenfekvő és elodázhatatlan feladata a Keleti Gyűjteménynek, hogy tudományos szinten feldolgozza a Gyűjtemény keleti nyelvű kézirat állományát. A *keleti kéziratok tudományos katalógusainak kiadása* régi adóssága a magyar orientalisztikának. Természetesen a gyűjtemény munkatársai egyedül ezt a feladatot nem oldhatják meg. A katalógusok kiadásának szervezését, a kiadási elvek nemzetközi színvonalú megállapítását, a szükséges könyvtárosi előkészítő munkát azonban a Gyűjteménynek kell kezdeményeznie, irányítani. Ennek a munkának ma minden előfeltétele megvan, számos értékes kezdeményezés is történt — a Kaufmann gyűjtemény már megjelent katalógusa⁴ nagy nemzetközi siker volt — megalapozott tehát az a remény, hogy a magyarországi keleti művek tudományos katalógusai nemzetközi tudományos tekintélyünk növeléséhez jelentős mértékben hozzá fognak járulni.

A Keleti Gyűjtemény a *magyar orientalisztika alapkönyvtára*. Néhány más magyarországi kutatóhelyen és egyetemi tanszéken is folyik azonban keleti tárgyú munkák gyűjtése. Ezek egy-egy szűkebb kutatási témához vagy oktatási feladatokhoz kapcsolódnak. A Keleti Gyűjteménynek feladata, hogy az együttműködés fejlesztése és anyagi lehetőségeink jobb kihasználása miatt is *koordinálja* az orientalisztikai könyvtárak hálózatának területén folyó bizonyos könyvtári munkákat. Ez az együttműködés egyébként kölcsönös haszonnal jár, a magyarországi orientalisztikai műhelyek jelentős szakmai segítséget nyújtottak eddig is, és megfelelő szervezés esetén még jelentősebb támogatást nyújthatnak ezután a Keleti Gyűjtemény munkájához.

A magyar orientalisztikának nagy hagyománya és nem lebecsülhető nemzetközi tekintélye van, amit mindenekelőtt színvonalas publikációival ért el. A *magyar orientalisztika bibliográfiájának* közzététele területén már eddig is jelentős eredményeket könyvelhetünk el. A *Moravcsik Gyula, Rásonyi László és Bese Lajos* által szerkesztett bibliográfiák⁵ a magyar orientalisztika jelentős részterületeit tették könyvészetileg is hozzáférhetővé a nemzetközi és hazai tudomány számára. Megjelent számos orientalistánk egyéni bibliográfiája is. Készülőfélben vannak további bibliográfiai munkák. A Keleti Gyűjtemény ezért könnyű helyzetben lesz akkor, ha megteremtődnek a személyi és tárgyi feltételei egy rendszeres és szakszerű magyar orientalisztikai bibliográfia közreadásának.

25 év rövid idő egy könyvtár történetében. De esetünkben a jubileum csak a szervezeti formának szól, a keleti könyvtárügy sokkal régebbi Magyarországon, egyidős a magyar tudománnyal. Eredményei és feladatai egyaránt indokolttá teszik, hogy a Keleti Gyűjtemény ügyét ne csak könyvtári problémának tekintsük. Különösen fontos ez egy olyan helyzetben, amikor a magyar orientalisztikának nincs központi intézete. Ha számba vesszük mindazon tudományágakat, amelyeknek valamilyen formában alapvető érdeke a Keleti Gyűjtemény fejlesztése, feladatainak jó ellátása, akkor nem szabad csak a közvetlenül a kelettel foglalkozó nem korszakú kutatógárdára gondolnunk. Bátran elmondhatjuk, hogy *minden társadalomtudományi ágazat*

és bizonyos vonatkozásokban számos természettudományi is (pl. a földrajz, a biológiai tudományok történeti ágai stb.) közvetlenül érdekelt a keleti könyvtári anyag fejlesztésében. Ha ehhez még hozzátesszük azt is, hogy a keleti nyelvek ismerete szinte minden tudományban ma már egyre inkább előtérbe kerülő kérdés (gondoljunk csak az olyan világnyelvekre mint a kínai, a japán, az indiai nyelvek, az arab), akkor egyértelművé válik az, hogy itt társadalmi ügyről van szó.

Úgy hiszem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Keleti Gyűjteményének jubileuma alkalmat adhat tudománypolitikánk felelős vezetőinek is arra, hogy megvizsgálják, mit lehetne tenni annak érdekében, hogy ez a gyűjtemény további feladataihoz fokozott támogatást kapjon.

JEGYZETEK

¹ GYÖRFFY, Gy.: Napkelet felfedezése 1965, 40. l.

² Ennek tervezője Nyireő István igazgatóhelyettes volt.

³ KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR Ázsia-utazó, a tibetisztika megalapítója (1784–1842); VÁMBÉRY ÁRMİN turkológus (1832–1913); KUNOS IGNÁC turkológus (1860–1945); MUNKÁCSI BERNÁT finnugor nyelvész (1860–1937); REGULY ANTAL finnugor nyelvész (1819–1858); SZILÁGYI DÁNIEL turkológus (1830–1885); KAUFMANN DÁVID hebraista (1852–1899); KÉGL SÁNDOR iranista (1862–1920); GOLDZIHNER IGNÁC sémi filológus, iszlámkutató (1850–1921); KMOSSÓ MIHÁLY sémi filológus (1876–1931)

⁴ Microcard catalogue of the rare Hebrew Codices, Manuscripts and Ancient Prints in the Kaufmann Collection, repr. on microcards. (Publications of the Oriental Library of the Hungarian Academy of Sciences. 4.) Budapest 1959, Akadémiai Kiadó 44 pl., 16t.

⁵ MORAVCSIK, (Gyula) J.: Ungarische Bibliographie der Turkologie und der orientalisches-ungarischen Beziehungen 1914–1925. — Körösi Csoma-Archivum 2 (1926–32), 199–236. p.; RÁSONYI, L.: Ungarische Bibliographie der Turkologie und der orientalisches-ungarischen Beziehungen 1926–1934. — Körösi Csoma-Archivum I. kieg. kötet (1935–38), 1–66. p.; APOR, É.—ECSÉDY, I.: Hungarian publications on Asia and Africa 1950–1962, a selected bibliography — Magyar szerzők Ázsiáról és Afrikáról 1950–1962, válogatott bibliográfia. Bp. 1963. Akadémiai Kiadó 106 l.